

Перекладацькі трансформації у поетичному просторі

С.О.Швачко (м.Суми)

Ключові слова: перекладацькі трансформації, конгруентність, девіація, поверхнева та глибинна структури

Об'єктом аналізу виступають перекладацькі трансформації, предметом - осмислення семантичної конгруентності та лексико-граматичних девіацій у віршованому просторі перекладу. Матеріалом для аналізу слугують вірші 'The Arrow and the Song' Н.Longfellow та його переклад російською мовою 'Стрела и песня' Д.Михаловського [1; с.106-107], а також пісня Т.Мора 'The Bells of St.Petersburgh' [2, с.314] та український переклад 'Вечір' Я.Щоголева [5, с.105].

Наявність спільних ментальних концептів уможливило дієвість перекладу з мови оригіналу на мову транслятора. Вірність перекладу зумовлюється при цьому семантичною конгруентністю при факультативній наявності лексичних та граматичних девіацій [3,с.385]. Відомо, що модифікаціям підлягають поверхневі структури вихідних текстів; консистентними, стабільними при цьому залишаються глибинні структури, а це - аксіоматична вимога до адекватних перекладів з однієї мови на іншу. Гідними уваги у цьому руслі є контрастивні аналізи віршів оригіналу та перекладу.

Пор.: англ. THE ARROW AND THE SONG

рос. СТРЕЛА И ПЕСНЯ

Н.W.Longfellow

Д. Михаловский

I shot an arrow into the air,
It fell to earth, I knew not where;
For, so swiftly it flew, the sight
Could not follow it in its flight.

Стрелу из лука я пустил
Не знал я, где она упала;
Напрасно взор за ней следил,
Она мелькнула и пропала.

I breathed a song into the air,
It fell to earth, I knew not where;
For who has sight so keen and strong,
That it can follow the flight of song?

На ветер песню бросил я:
Звук замер где-то в отдаленьи...
Куда упала песнь моя
Не мог сказать я в то мгновенье

Long long afterward , in an oak
I found the arrow, still unbroke;

Немного лет спустя , потом
Стрела нашлась, в сосне у луга,

And the song, from beginning to end,
I found again in the heart of a friend

Свою же песню целиком
Нашел я в теплом сердце друга.

[1; с. 106-107]

Семантична конгруентність заголовку препарується лексичними еквівалентами мови транслятора. Пропуск артиклів у поверхневій структурі заголовку експлікується лінгвальними чинниками, відсутністю відповідної категорії у російській мові. У першому рядку віршів прозорими є розбіжності англійської та російської мов стосовно статусу порядку слів. Пор.: англ. *I shot an arrow into the air* – S –V–O–Adv.: та рос. *Стрелу из лука я пустил* – O₁O₂SV. У другому рядку транслятора послідовність речень також не еквівалентна оригіналу. Пор.: англ. *It fell to earth I knew not where* –SVAdv.→SVO.: та рос. *Не знал, где она упала* – VS →OSV. У другому, третьому рядках зберігаються ключові слова в обох текстах. Пор.: *I knew not where* – *не знал я, где; sight - взор ; fell – упала*.

У третьому та четвертому рядках оригінала та транслятора, увага фокусується на головному об'єкті. В цілому топіковий референт зберігається. У наступних рядках (п'ятий - восьмий) референтом у корелюючих віршованих текстах виступає пісня (song). Конгруентність тут спрацьовує недостатньо. У вірші-трансляторі появляються значні модифікації. Семантичний дизайн не змінюється, чого не можна сказати про поверхневу структуру зазначених рядків. Лексична та граматична еквівалентність позначена девіацією. Д.Михаловський відступає від оригіналу. Шостий та восьмий рядки свідчать про авторську суб'єктивну транспозицію. (Пор.: англ. *It fell to earth, I knew not where* → рос. *Звук замер где-то в отдаленьи...* Або: англ. *For who has sight so keen and strong, That it can follow the sight of song?* → рос. *Куда упала песнь моя Не мог сказать я в то мгновенье*). Дев'ятий рядок транслятора позначений наявністю антонімічного засобу трансформації. Пор.:англ. *Long, long afretward* → рос. *Немного лет спустя*. Гіперболізований образ часу зникає у вірші Д.Михаловського. Девіації набирають сили у фінальній частині тексту. Пор.: англ. *in an oak I found the arrow still unbroke* → рос. *Стрела нашлась, в сосне у луга*. Останні рядки (9 - 12) в оригіналі та трансляторі носять спільний рематичний характер.

Д.Михаловський виступає не тільки реципієнтом оригіналу, але й творцем перекладацького шарму. Омовлення референта думки є метафоричним з огляду на інструментарій вербалізації ментального образу – пісні, яка уподоблюється стрілі і летить за призначенням до друзів.

Контрастивний аналіз свідчить про значні поверхневі девіації у перекладацькому просторі віршів. В той час як глибинні структури залишаються

конгруентними та консистентними. Це аксіоматичне положення екстраполюється також і на корелюючі вірші Т.Мура та Я.Щоголева.

Ірландський поет Томас Мур (1779-1852) написав вірш *The Bells of St.Petersburgh*, відомого як *Those evening bells*. Мелодійність та краса цієї пісні полонили поетів далеко за межами Великої Британії. Серед шанувальників був і український поет Яків Щоголів (1824 – 1898), який народився у містечку Охтирці колишньої Харківської губернії (нині Сумської області) [4]. Його переклад оригіналу Т. Мура одягнений в плавний, звучний та сильний вірш. Пор.:

THE BELLS OF ST. PETERSBURGH		ВЕЧІР	
Th. Moore		Яків Щоголів	
		Вечірній дзвін, вечірній дзвін!	a
		Багато дум наведе він.	a
Those evening bells. Those evening bells	a	Про рідний край, де я розцвів,	b
How many a tale their music tells,	a	І щастя знав, і де любив,	b
Of love, and home, and that sweet time,	b	Як я прощавшись з ним один	a
When last I heard their soothing chime.	b	В останній раз там слухав дзвін!	a
			c
Those joyous hours are passed away	c	Як марево, весна моя,	c
And many a heart that then was gay	c	Пройшла; її не бачу я!	d
Within the tomb now darkly dwells	a	І скільки вже нема в живих	d
And hears no more those evening bells.	a	Тоді веселих, молодих!	a
		Вони спочили, як один;	a
		Не чути їм вечірній дзвін!	e
And so 'twill be when I am gone.	d	Засну і я в землі сирій!	e
That tuneful peal will still ring on,	d	І по долині не моїй	f
While other bards shall walk these dells.	a	За вітром пісні прогусті:	f
And sing your praise, sweet evening bells.	a	Там інший лірник буде йти,	a
[2, с.314]		І вже не я, а стане він	a
		Співати там вечірній дзвін!	
		[5, с.105]	

Заголовки віршів, як бачимо, відмічені дев'яцісю. Український варіант "Вечір" корелює з часовими параметрами, англійський оригінал – з топонімічною лексемою. Перекладацькі трансформації у вірші зумовлені структурою мови транслятора, творчою манерою Я.Щоголева. Відмінною рисою порівнюваних текстів є їх об'єм: дванадцять рядків англійського твору та вісімнадцять - українського. Частково це зумовлено

синтетичною будовою української мови на відміну від аналітичної будови англійської. Поверхнева структура вірша "Вечір" зазнає різних перекладацьких трансформацій на лексичному та граматичному рівнях. У перших рядках віршів оригіналу та перекладу реалізується конгруентний повтор. Синтаксичний паралелізм цих рядків позначений лексичною еквівалентністю. В українському варіанті спостерігається пропуск вказівного займенника та модифікація пунктуаційних знаків. Тема віршів є наскрізною, прозорою. Вона мелодично озвучена алітерацією та асонансом поетичних слів. Пор. англ. *bells – tells; time – chime; away – gay; dwells – bells; gone – on; dells – bells*; укр. *дзвін – він; розцвів – любив; моя – я; живих – молодих; один – дзвін; сирій – моїй; прогусту – їти; він – дзвін*. Фреймовий повтор є конгруентним у порівнюваних текстах. Пор.: англ. *Those evening bells. Those evening bells. – And sing your praise, sweet evening bells!* - укр. *Вечірній дзвін, вечірній дзвін! – Співати там вечірній дзвін!*

Архаїчна структура (*how many a tale their music tells*) подається у трансляторі негіперболізовано, із використанням лексичної заміни (англ. *a tale* - укр. *дума*). Англійський поет сумує за минулим (*of youth, and home, and that sweet time*). Перелік дум українського перекладача позначений частковою лексичною еквівалентністю. Пор.: укр. *багато дум наводить він Про рідний край, де я розцвів, І щастя знав, і де любив*. Туга за молодістю представлена в перших рядках англійського віршу римою *aabb* (*bells – tells, time – chime*), в українському варіанті *aabbaa* (*дзвін – він, розцвів – любив, один – дзвін*).

Вірш Якова Щоголева збільшується в цілому на шість рядків у порівнянні з оригіналом. Глибинна рема віршів залишається стабільною. Сумні думки поета вербалізуються у трансляторі за допомогою архаїчних лексичних та граматичних вкраплень. Пор.: англ. *bard, dell, how many a heart, how many a tale*, укр. *лірник*. Або: англ. *those joyous hours are passed away* - укр. *як марево, весна моя, пройшла; Її не бачу я!* англ. *And many a heart that then was gay within the tomb now darkly dwells* - укр. *а скільки вже нема живих тоді веселих, молодих!* Рефреном звучить туга за красою, минулим в обох віршах. Пор.: англ. *and hears no more those evening bells* - укр. *Не чути їм вечірній дзвін!*

Рима останніх слів у рядках другої частини віршів має модифіковану представленість. Пор.: англ. *ssaa* (*away – gay, dwells – bells*) - укр. *ccddaa* (*моя – я, живих – молодих, один – дзвін*).

В останніх рядках поети живуть майбутнім. Шанобливими словами оцінюється вічна краса музики та мистецтва. Рема віршів перегукується імпліцитно з афоризмом

Life is short, art is long. Глибинна структура вихідного твору збереглась у вірші – трансляторі. Спадщина нашого співвітчизника поета-перекладача заслуговує на увагу читачів та науковців.

Перекладацькі трансформації осмислюються шляхом контрастивного аналізу у поетичному просторі креативної майстерності авторів, адекватного омовлення когнітивного досвіду.

Література

1. Американская поэзия в русских переводах XIX – XX века // Составитель: С.Б. Джимбинов. – М.: - Радуга. – 1983. – 672 с.
2. Английская поэзия в русских переводах (XIV - XIX века) / Сборник. Сост. М.П. Алексеев и др. на англ. и русск.яз. – М.: Прогресс. – 1981. – 648 с.
3. Гак В.Г. Языковое преобразование – М.: Языки русской культуры. – 1998.– 763 с.
4. А.А. Каспрук. Яків Щоголів Нарис життя і творчості. – Київ: Вид-во АН УРСР. – 1958. – 117 с.
5. Яков Щоголев. Избранное. – К.: Дніпро. – 1971. – 154 с.

Перекладацькі трансформації у поетичному просторі

Швачко С.О.

У статті вивчається природа перекладацьких трансформацій на матеріалі англomовних віршів та їх перекладів російською та українською мовами. Результати контрастивного аналізу свідчать про конгруентність семантичного дизайну

корелюючих текстів , девіацію їх поверхневих структур. Переклад віршів детермінується лінгвальними та екстралінгвальними чинниками.

Переводческие трансформации в поэтическом пространстве

Швачко С.А.

В статье исследуется природа переводческих трансформаций на материале англоязычных стихотворений и их переводов на русский и украинский языки. Результаты контрастивного анализа свидетельствуют о конгруентности семантического дизайна сопоставляемых текстов и девиациях их структур. Перевод стихотворений обуславливается действием социальных и лингвистических факторов.

Translation transformations in the versified space

Shvachko S.O.

The article in question deals with the nature of translation transformations in the versified space. The contrastive analysis concern the English poems by H.Longfellow and th.Moore and their translation into correspondingly Russian and Ukrainian languages. Due to the results of investigation the semantic design of correlated poems are alike, congruent, while their outer aspects differ in lexical and grammar equivalency.